

A tudós talárja Vasy Géza:
Klasszikusok és kortársak
Kronika Nova Kiadó
Bp., 2007.
Későmodern prózaírók
Széphalom Könyvműhely
Bp., 2006.

Két örült, ha találkozik, nemcsak a másik szemvillanásából tudja lemérni, hogy valójában kivel is van dolga, hanem a hosszú folyosókon – Magyarország-folyosókon, Európa-folyosókon, pontosabban: azok *sikos* kövezetén – maguk mögött húzott gyufás skatulyák terhéből is. Abból, hogy azok miképpen vannak megpakolva. Ha tornyosan, akkor talán jogos volt a Lipótmezőre való bekerülés – Istenem, azt is fölszámolták, lehet, hogy ezután Szibériába kell mennünk *nyaralni* –, ha csak amúgy laposan, akkor kár volt a „pihenés” ilyesfajta megelőlegezése.

Mert a világbolygó állása alakulhat így is, meg úgy is, mégsem normális állapot, ha az ember – lett légyen irodalomtörténész, kritikus, az egyetemen a jövő nemzedékét okító *látnok* – könyvvel kel és fekszik, ebéd helyett papírgaluskát eszik, műveket rágicsál-eleméz, s a családjától (percnyi szabadideje sincs) megvon mindent. Az *örült agy* – így vagyunk mindnyájan ezzel – pihenés közben is *mozog*. A futópályát nem maga teremtetted, ő csupán oda fölkéredzkedett, de ha már úgy alakult, megpróbálja teljesíteni azt, amire rendeltetett.

A teljesíthetetlent?

Hiszen tízezer számra jelennek meg könyvek, s ha a *szemetet* leszámítjuk, a könyvkiadás akkor is ősbozót: átláthatatlan. Aki ilyesfajta munkára vállalkozik, az hagyjon föl minden reménnyel. Viszont nem azért születünk – mi más lehetne a kritikus? – telhetetlennek, hogy meghátráljunk a föliáns-hegyek elől. Nemzedékről nemzedékre a tehetség egymás sarkát tapossa, s ha csak az arra érdemeiket figyeljük, s fordítunk rájuk pár órányi, pár napnyi figyelmet, már akkor is több életre volna szükségünk.

Vasy Géza ebbe az *egyetlen* életbe sűrítette a több életet. Elsősorban avval, hogy – más is így csinálja –, átlátható (és meg is valósítható!) munkarendet kreált magának. Egy nap huszonnégy órából áll, s ehhez még hozzájön az éjszaka. Tehát harminckét órának elég kell lennie ahhoz, hogy félig-meddig lelkiismeretesen számba vehessük – élvezet is van az ilyesféle tallózásban – az értékeket. Legalábbis azt a vonulatot, ami a nemzetet, a haza ügyét, az ember boldogulását stb. nem *kivonja* a témák (végsősoron az esztétikum) köréből, hanem sok század irodalmi tapasztalatával a fókuszba állítja.

„Én még az olvasóknak ahhoz a réges-régi, egyesek szerint ódon táborához tartozom – írja egy helyütt –, amelyik egyetértően hivatkozik József Attilára: »Félek a játszani nem tudó emberektől« – ám azt is tudja, ugyancsak a költőre hivatkozva, hogy az volna a helyes világ, amelyik »jó szóval oktat« és »játsszani is enged«. A jó szó, a szép szó, az igaz szó számomra azt jelenti, hogy etikum és esztétikum szétválaszthatatlan egymástól.”

A *Klasszikusok és kortársak*, valamint a *Későmodern prózaírók* című opusz valójában a 65 éves irodalomtudóst köszönti, de ez az irdatlan anyag, a saját képére szelídített – érdeklődéséről és világlátásáról fölöttébb tanuskodó – világegyetem, összes ágbogával, arra ugyancsak jó, hogy lássuk az irodalomtörténész-kritikus értékfölismerő képességét, és meggyőződhesünk a kortárs magyar irodalomról (széppróza és költészet) kialakított, a szakmát és az olvasót egyként szolgáló véleményéről.

Két tanulmánykötetét, kritikagyűjteményét olvasván az ember azt gondolja, hogy a korunkra annyira jellemző? – egyesek szerint mindenható – posztmodern ki van zárva ebből a kutakodásból. Holott annak köre (anélkül, hogy tiszteletköröket futna az elemző) éppenséggel kibővített. Mert Vasynál a realizmus sosem naturalizmust jelent – *holt* tájon *holt* anyag érzéketlen körülscócsalását – hanem az anyagi, történelmi valóságot filozófiával, költészettel, groteszk humorral, *lét- és lélekboncolással* kiteljesítő-megemelő *sajátságos* víziót. Amelyben a szociografikus elemek épp a „posztmodern” világlátás szerint (csak *akkoriban* másként nevezték őket) *élnek*.

Ebből a szempontból Örkény István *Tótékja* – a kritikus a kisregényt elemzi – és Szabó István, a sajnos elfeledett, ám zseniális novellista szeretet-mítosza (*Isten teremtményei*) édestestvérek. Mert az egymásnak kiszolgáltatott emberek harcában, ebben a történelem fölötti és alatti libikókában (ezért létmagyarázatnak és emberiség-példatárnak sem utolsó a közép-európai abszurd) éppúgy ott a világszemlélet kozmikussága, mint a hegyközségi varázslat couleur locale-jában. S ha a különben Vasy Géza által is kedvelt Tar Sándor (*LeTARolt világ*) bizonyos kánonok megbecsült tagja, a magyarság-élményét a történelem által felajzott regényekben megvalló Balázs Józsefre – akinek kevésbé ismert, nagy művére, *A torcellói Krisztusra* az elemző a bahtyini kifejezést használja: *polifon regény* – miért esik a kevesebbnél is kevesebb fény?

S ha a posztmodern (stílus, világszemlélet, alkotási mód, pénzszerzési technika stb.) elveti is a hagyományosabb írói világgép „nyűgös” elemeit – a tanulmányíró ezeket a *megingathatatlan* értékeket a Sánta

Ferenc-i életmű kapcsán az igazságban, a szabadságban, a jóságban, az erkölcsösségekben nevezi néven –, nem hagyhatja figyelmen kívül azt a technikát, megjelenítési módot, amellyel a főnti értékek teljes világ talpkövei lesznek. Mikor a pályakép-rajzoló (korábbi művét tekintve monográfus) leszögezi, hogy „a későmodern és a posztmodern között sokkal kisebb mértékű a szakadék, mint amilyenek az húsz éve látszott”, egyúttal a *Sokan voltunk* szerzőjének többek közt olyan – a nyelvszemléletet, a lezárhatatlanságot-befejezetlenséget tekintve polifon – regényére figyelmeztet, mint a színpadról is ismert *Az áruló* (*A korszerű későmodernség*).

Vasy Géza jól ismeri az irodalompolitika buktatóit, s azt a kiszolgáltatottságot is, amelytől a hosszú ideig nyújtózó ötvenes évek írói szenvedtek. Az egypártrendszer hatalmi gépezete mindennél jobban lepleződik le azokban a hosszabb lélegzetű – főképp leíró jellegű – tanulmányokban, amelyek hű képét adják „a létező szocializmus” alkotói pályákat kettétörő, az 1956-os magyar forradalom mellett kiállókát börtönbe juttató, a népi írók mozgalmát és egyéniségeit megvesszőző ideológiai – s nemkülönben a létre is kiható – mesterkedéseinek (*Az ötvenes évek és a magyar irodalom; Illyés Gyula és az 1958-as pártállásfoglalás*). Az ehhez a kérdéskörhöz kapcsolódó elemzések – a Juhász Ferenc *József Attila sírját* boncoló s a szakmában is unikumnak teendő *Párhuzamok és ellentétek* (ez utóbbi Illyés Gyula 1956-os nagy versét, a *Hunyadi kezét* értelmezi példásan) – szintén egy meghaladásra ítélt kor törvénytelen eszközrendszerét világítják meg esztétikailag hiteles, sőt nagy költemények ítélkező erejével.

Amikor Vasy Géza a tudós talárját magára ölti – kérdés: (korai eszmélkedését tekintve) nem abban született-e? –, egyszerre tanító és népművelő, egyetemi katedrák otthonosa és publicista, esztétikailag s filozófiailag képzett elemző és irodalomnépszerűsítő. Mikor mire – milyen hangra, milyen mélységű megidőzésre – van szükség, aszerint gombolja kabátját. Ha alapos, az életrajzi tényeket is lírai összetevőként megmutató tanulmányra van szükség, keresztül-kasul járja az életművet (*Az érett költő* –Kormos Istvánról; *Elszakadás és megkötöttség* – egy motívumkör Csoóri Sándor költészetében; ez utóbbi egzakt táblázatok szó- és motívumkiemelő módszerével; „*Éltük a szép, boldog jövőt*” – Bertók László pályaképe; „*Bűn az eleven megszomorítani*” – Kiss Anna költészetéről). Ha köszöntő jellegű írás vagy figyelemfölvívó szövegnek kell kikerülnie a keze alól – ezek talán el is maradhattak volna – pár flekk is elég a hangulatos értékmérésre (*Jókai Anna; Törökkő* – Czákó Gáborról).

Számomra nagyobb terjedelmű tanulmányai a meggyőzőbbek. Még akkor is, ha diákoknak szánt – tanműködés-jellegű – ismertetések (*Sorstalanság* – Kertész Imre) vagy olyan kedvelt szerzőkről készült írások, amelyek az általa készített monográfia mellett is tudnak lényegeset mondani (lásd a Sánta Ferencről, Kormos Istvánról és az *Elérhetetlen föld* alkotóiról készített tanulmányokat.) Különösen a történelemben ágyazott *sors* – az egyén sorsa, a nemzet sorsa – érdekli. Egy nagyobb tanulmány kimutathatná a különféle pályák (Németh László, Cseres Tibor, Czákó Gábor, Balázs József) megidézése közötti rokon vonásokat. Egy-egy életpályán belül alaposan elemez valamely jelentősebb művet – *Napok* (Jókai Anna), *Magyarok* (Balázs József) –, s ilyenkor tudásának, érzékenységének, invenciójának szinte minden elemét beveti.

Bátorságát dicséri, hogy van mersze egy méltánytalanul homályba hagyott életműről, annak szinte összes rétegét átvilágítva figyelemfölkeltően szólni (*A prózaíró világa* – Oláh János). S elemzési bravúrajai közé tartozik, hogy leleményesen idomul – s ez szóhasználatából és formai megidezéséből is kitetszik – a szerző habitusához és művéhez (*Temesi Ferenc trilógiája*).

S talán a legfontosabb: a líra éppúgy kenyere, mint a próza.

Jóllehet egy-egy költőről rajzolt nagyobb pályaképet – mert rengeteget ír, abban a korban van, hogy egymás után jelennek meg a kötetei –, de a tárgyalt két opuszról jól láthatóan kiviláglik, hogy a középnemzedék prózaírói közül (egy részük, sajnos, halott) kik azok, akik szerinte *karakteres* vonulatot alkotnak. Czákó Gábor, Tar Sándor, Balázs József, Oláh János, Temesi Ferenc, és végül két vagabund: Sarusi Mihály és Körömdi Lajos.

Érdeemes volna lajstromozni tanulmányainak-kritikáinak-pályaképeinek kezdő mondatait – hangulati leütéseit –, hogy lássuk, mi minden van (gyakorta értékítélet gyanánt) beléjük rejtve. Íme, néhány megvilágosító találat: „Németh László életművében jellegzetes és jelentős szerepet játszik az önéletrajz és az önértelmezés” (*Az Égető Eszter üzenete*); „Egyetlen erdélyi ember sem feledheti szülőföldjét, egyetlen magyar sem Trianont” (*Őseink kertje, Erdély* – Cseres Tibor); „Szabó István a magyar novellairodalom egyik legnagyobb klasszikusa, s ezen nem változtat az sem, hogy ezt egyelőre kevesen tudják” (*Isten teremtményei*); „Czákó Gábor műfajt teremtett a magyar rémmesékkel” (*Rémmesében az igazság*).

Mínt hogy nem áll tőlem messze, bátran mondom: olvasó örülteké az igazság!